

Др. Г. Г. Скегар, Шікаго

Українці в Америці

Приїхав я до Канади в 1908 р. і пережив чимало з того, що можна пережити в чужому краю. Працював я при всяких роботах: почавши від ловлі риби в Ред-рівер, будови нових доріг на преріях і в скалистих горах Бритіш-Колумбії, працював у срібних і золотих копальнях. В Алясці шукав за золотом. Обїхав цілу північну і південну Америку, шукаючи щастя. Був учителем англійської прилюдної школи на протяжі 5 літ. Науку в школах добував своїми власними силами. Своє звання практикую вже десятий рік.

В 1932 р. минає 50 років, як перші українські переселенці почали приїздити до Америки з Галичини. З Буковини почали їхати 5 років пізніше. Це були виключно селяни, які приїздили з цілою родиною, забираючи з собою рільнічі прилади, як коси, серпи, щіпи, плуги, а також домашню знадобу, як снувавки, терлицю, варстат до полотна, а дехто навіть жорна. До того треба додати, що кожна родина обовязково забирала з собою всю свою хатню обстанову, як образи, миски, ложки, подушки, полотна, білля, одіння, потрохи насіння з усіх зел та вкїнци грудку „святої землі“. Тепер це може декому видається смішним, що хтось їде за море та бере „грудку землі“, на котрій родився й виховався, завязує її в чисту хустину і на шнурочку носить її на грудях. Я також сміявсяби з того, якби не те, що я бачив 21 літ тому коло Нельсо, в Британській Колумбії, як при направі залізничої дороги скотився з гори камінь і вдарив у груди одного з робітників — українця з Галичини. Бідака помер, заки довели його до шпиталю, але перед смертю тримав грудку землі в руді та просив, щоби запевнити його жінку й діти в краю, що він умер „на своїй землі“.

Перших переселенців треба поділити на три групи: 1). Ті, що поселилися на фармах і почали господарити; 2). Ті, що осталися в містах та пішли по різних роботах; 3). Ті, що пішли до копалень. Поза тими повстала четверта група, студентів, що не покінчили своїх студій в старому краю й почали приїздити масово до Америки від 1902 р.

Який поступ зробила кожна з груп? Перша група, це ті, що осілися на фармах в Канаді й найперш побудували землянки з дашком з трави та рїща над нею (бурдеї), щоби було де скрити дітей перед дощем, вітром, зимном і сонцем. Коли це було готове, батьки йшли на роботу, а мами лишалися з дітьми на фармі та починали виробляти клаптик землі під город. Коли чоловік-батько вертав пізно в осени, то вже заставав трохи обробленої землі, викінчений бурдей тощо. А часом заставав

нову дитину, що прийшла на світ, а нероз не заставав, як ко-тре з дітей померло.

Такий стан трівав перших 5 років. Згодом, як наші фар-мері дороблялися, почали ставити собі звичайні хати з двох кімнат і стайні. В самих початках купували воли та ними об-робляли землю і їздили до міста, яке деколи було віддалене на 20—60 англ. миль. Мало хто мав тоді коні, а хто їх мав, той зачислявся до богатих фермерів. Коли фермери трохи до-робилися, переставали ходити на роботу, а посвячували весь свій час на корчування ліса під фарму, або звозили каміння та чистили землю. Тому, що кожний фермер тяжко перебивався на цих початках свого господарювання, тому кожний шанував гріш, а не марнував його на дурниці. Побіч тих, що посели-лися вже давніше, прийшли нові фермери та забирали ще по-рожні фарми. В такий спосіб творилися оселі, а як вже було 20—30 фермерів, тоді канадійський уряд отвирав там почту з такою назвою, яку ці фермери собі бажали. Тому ще сьо-годні найдете поміж списом почт такі назви місцевостей, як: Петрівка, Борщів, Україна, Комарно, Теодор, Львів, Олеськів. Але це ще не значить, що наші люди не поселялися в та-ких місцевостях, які носили чужі назви. До таких околиць, що майже в цілому заселені українцями в провінції Манітоба є: Околиці м. Давфін — Етельберт, Окбурн, Розбурн, Мензіє, Роблін, Сенди, Лейк, Гонор, околиці м. Брендон. В провінції Альберта українці замешкали в місцевостях Мондер, Вегревіл, Січ, Київ, Іннесрі, Смоки Лейк, Дервент, Мирнам, Завале, Су-чава, Маноро.

Подекуди в Канаді повстали цілі українські села, як; Гонор або Стюартбурн в Манітобі, Мульок в Саскачевані, або Шандро в Альберті.

Деякі мають вигляд типового українського села: тут побачите малі хатки, криті стріхою, побілені вапном та підма-щені глиною, побіч хати похила стаєнка, попри дорогу викопана керниця з журавлем, довкола хати городець, а в ньому повно васильку, шальвії та гвоздиків. На самій середині села стоїть мала церковця із дзвіницею, а літом тут повно наших людей. Жінки і діти побірані в народні строї, лише чоловіки і під-ростаючі хлопці вже в англійській ноші. Недалеко від церковці в неділю пополудні сходиться молодь та таки на траві ула-джують танці. Музика складається з цимбалів, скрипки і ситка.

Та треба було 20 років, щоби такі села змінилися. Чому змінилися? Дуже просто чому. Перші і другі наші переселенці не знали англійської мови. Тому жили тісно з собою. Як уже підросли їх діти та навчилися англійської мови, почалися зміни. До дальшої і більшої зміни приходило поволи враз із посту-пом і асимілюванням. Приміром підчас війни ціни пшениці під-скочили до трьох долярів за бушель, а овес до доляра і пів. Тоді наші фермери дістали більшу суму грошей до рук. Одні по-чали будувати великі хати й стайні, другі купувати авта та

молотільні, ще інші купували сусідні фарми — а за все це платили великі суми гроша в готівці або брали на виплат. До цього треба додати, що за той час уроджені в Америці діти вже підросли та пішли роєм до школи до великих міст, а повернувши до дому, все приносили новий спосіб думання і нове життя...

Друга група наших переселенців поселилася в містах. Звичайно ця група виконувала найчорнішу роботу за малу плату. Дехто працював у фабриці, дехто при будові доріг, каналів, будов. Інші виїжджали літом на роботи нових залізничних доріг, а зимою до лісів. Ті, що лишалися „зимувати“ в Вінніпегу, тратили всі свої зароблені гроші по готелях „на кулях“ (білярдові салі) та в забавах. Правда, що багато з них висилало гроші до старого краю, а самі забиралися на фарми „зимувати“, бо там менше коштував прожиток. А як приходила весна, то наші робітники знова „записувалися“ або до „ліса“, або на „екстра геник“ (будова або поправа залізничних шляхів), а в осени і в зимі повторювалося це саме.

Третя група — це та, що пішла на роботу до різних копалень і смелтрів (там, де перетоплюють руду та видістають чистий метал).

Історія наших переселенців в Злучених Державах була майже така сама, як у Канаді, з тією різницею, що наших фермерів було в Злучених Державах менше. Почавши десь від 1902 р. почали приїздити до Америки й Канади студенти зі старого краю. Вони разом із тими, що в старому краю покінчили лише народню школу й мали охоту і змогу даліше вчитися, дали завязок першим двом українським учительським семінарям в Америці: один у Вінніпегу, другий в Брендоні, пров. Манітоба. В цих двох семінарях було записано 62 студентів, а першим учителем української мови був п. Т. Д. Ферлей. Мова йде про ті часи, коли в Канаді панувала т. зв. білінгвальна (двомовна) система, на підставі якої, в школах всі студенти попри англійську мову вчилися також української мови. По державних школах, там, де були чужинецькі діти, вчилися в обох мовах, а це право обох мов скасовано аж в 1916 р. (нібито через нельояльність до доміції „австрофільських“ українців).

В цей спосіб в провінції Манітоба (Канада) в Вінніпегу повстав перший український осередок за морем. Тут повстала перша українська школа для українських учителів, тут засновано перші українські товариства, церкви і бібліотеки, тут повстали перші українські часописи. Згодом повстали інші менші центри, як Монреал, Торонто, Форт Вілліям, Йорктон, Саскатун, Едмонтон, Нельсон, Ванкувер, але ні один з тих центрів не дорівняв Вінніпегові по сьогоднішній день.

Що спонукало наших студентів до науки? На самих початках завважали провідники Пресвітеріянської Церкви, що українці в Канаді не мають своїх священників, а як і був який,

то був це греко католик, а не протестант. Щоби дістати українців до своєї Церкви, пресвітеріяни отворили безплатну школу для українських студентів для виховання для себе проповідників. Та наші емігранти, як підвчилися англійської мови, то замість іти на теологію, йшли на фарми учителювати. Знова учительський семінар в Брендоні не мав ніякої церковної за-краски, а був дійсним семінаром, де студент безплатно міг кінчити науку. Коли пресвітеріяни побачили, що їм їхні пляни не вдаються, перестали приймати студентів безплатно, а міністер освіти теж заквив учительський семінар. Та початок був зроблений. Студенти, що мали право III. кляси учительського сертифікату, пішли учителювати. Інші дістали дозвіл учителювати, а в зимі ходили до школи. Таким чином повстали підвалини просвітнього руху в Канаді.

Одначе вище описаний просвітний рух іще був далекий від витворення групи українців з високою освітою та повстання професіоналістичної кляси. Учителем на фармах міг бути всякий студент, що покінчив 8 грейд (клясу), хоч аж за окремим дозволом. Учительський сертифікат можна було тоді одержати по I чи II. р. вищої школи (гайскул), але з тим треба було іще йти до школи на 5 літ себто XI грейд і 4 роки університету. А на це іще ніхто не відважувався.

Перші українці, що покінчили університетські студії в Америці появилися в Злучених Державах Америки. Перший з українців, що одержав ступень доктора медицини в Шікаго в 1893 р. був Володимир Сіменович, другий Мирослав Сіменович (знаний як Сіменс), котрий кінчив медичні студії 1913 року, а в 1914 р. др. Іван Кость Паздрій (помер 1920 р.) одержав з Нотвестерн університету в Шікаго бакаляврат з філософії (B. A.) і докторат з медицини (M. D.). Одначе діло цих кількох перших українців — університетників яких десять літ лишилося без наслідників. Щойно пізніше пішла друга група до шкіл, а ще пізніше пішла уроджена в Америці українська молодь.

В Канаді першим з українців, що покінчив університетські студії зі ступенем бакалявра філософії (B. A.) був Орест Жеребко з манітобського університету у Вінніпегу в 1913 р. За цим прийшли Юрій Шкварок, Михайло Лучкович і Дмитро Якиміщак, що всі кінчили філософію на манітобському університеті в 1916 р. Першим адвокатом в Канаді був Я. В. Арсенич, котрий кінчив права в 1917 р. у Вінніпегу. За ним прийшли О. Дик і В. Балешта, котрі кінчили права в 1918 р. як теж П. В. Козяр, Манолій Мігайчук і Василь Свистун, що того самого року покінчили філософію (п. Свистун перший кінчив Саскачеванський університет).

Друга частина українських студентів, що не пішли до (вищої) школи, взялися до національної праці а саме: у Вінніпегу засновано часопис „Український Голос“, де почалося в Америці писати, що ми не в ніякі рутенці а лиш українці.

До помочі став „Канадійський Фармер“, „Канадійський Русин“ (а пізніше „Канадійський Українець“), „Робучий Народ“, „Едмонтонські Вісти“. В Америці появилася „Свобода“, „Союз“, „Гайдамаки“, „Народня Воля“, „Народне Слово“, „Життя“. Потім приходили різні видавництва: релігійні, політичні, групові чи партійні. Одні падали, появлялися другі а в усіх без уговку голосилося одне слово: „Україна“ й завдяки цьому протягом 25 літ замість давних русинів поширилася і прийнялася назва українців. Серед всеї тієї преси не забракло і двох гумористично-сатиричних часописів („Кадило“ і „Вуйко“).

Та національне усвідомлення українських мас в Америці не так скоро поступало якби ми собі цього бажали. Склалися на це різні причини, а найбільше те, що наші переселенці пішли в світ за очі не як українці, але як католики, православні, галіціане, буковинці, русини, росіяне, поляки й румуни. І тоді, коли ми напевно знаємо, що в Канаді і в Америці живе мільон українців, то урядова статистика з 1930 року з Канади і Америки показує, що лише 145.000 записалося як українці. Вправді в порівнянні з минулим і це вже є поступ, бо 30 літ тому назад перепис не бувби показав навіть 145 осіб українського походження.

У звіті урядової статистики з 1930 року находяться неймовірні а проте страшні для нас дані: „в цілому стейті Пенсильванія є 16.221 українців, в Нью-Йорку 14.489, в Іллінойс 3.095“. Тимчасом в самім Нью-Йорку мусить бути до 40.000 українців. Зі стейтом Іллінойс таке саме, в Шікаго є рішуче 40.000 українців (не говорячи вже про інші великі міста), а статистика виказує їх у цілому стейті 3.095 осіб!

Майже всі студенти українці в Америці були суспільно-радикальних поглядів. Пресовий орган для поширення соціалістичного напрямку оснував Павло Крат, який зараз по своїйому приїзді до Америки оснував часопис „Робучий Народ“, а „Кадило“ присвячено майже в цілости висміванню священників. Проти „попів“ писалося там страшні речі, аж одного прекрасного дня Крат записався на теологію та сам став попом. В Злучених Державах Америки повторилася така сама історія лише на меньшу скалю. Тут соціалістичну думку заступав часопис „Гайдамаки“ і „Народня Воля“. З більшим напливом української еміграції виринала потреба якогось забезпечення для робітника. В тій цілі засновано тому 40 літ „Український Народний Союз“, якого майно під цю хвилю вносить понад три мільйони доларів. Пізніше засновано „Український Робітничий Союз“, майно якого дійшло до 1 мільон 600 тисяч доларів, а 20 літ тому повстало „Провидіння“, (виключно для членів-католиків), майно якого сягає тепер 600 тисяч доларів. В Канаді є „Взаїмна Поміч“, а при різних церквах є окремі заповогові товариства і брацтва. Ще пізніше повстали фінансово-будівельні спілки, куди робітники вкла-

дали нераз по 2 і пів чи 5 доларів тижнево через декілька років а відтак вибирали нераз великі суми.

В 1914 р. скликано збори до Вінніпеґу та вибрано комітет із 18 осіб, який мав виробити всі пляни (підготувати) заснування „Української Бурси ім. Коцка“. Та заки приступлено до плянів, цілий комітет розсварився між собою і більшість комітетових докінчили свої збори в Хлопановій салі (теперішній Народний Дім) де вибрано новий комітет. Меншість, що лишилася в церковній салі, пізніше заснувала другу бурсу (ім. Шептицького) на ст. Боніфакс. Бурса ім. Коцка проіснувала 2 і пів року, бурса ім. Шептицького 8 років.

В 1916 р. в Саскатуні Василь Свистун заснував бурсу ім. Петра Могили і придбав досить велике число студентів. Поміж цими студентами найшлися вже серед старокравчих студентів також такі, що вродилися в Канаді. Ця бурса розвивалася з року на рік щораз краще. Пізніше основано бурсу ім. Грушевського в Едмонтоні, але її згодом злучено з Саскатунською Бурсою ім. П. Могили. В 1925 р. отворено філію Бурси ім. П. Могили у Вінніпеґу. Ці три бурси стали великими твердинями українства в Канаді, в яких виховувалися рік-річно сотки молоді в чисто українському дусі. Ціла Канада заройлася від українських студентів, що згодом заповнили всі факультети університетів у Манітобі, Саскачеван і Альберта. Всі студенти-українці в Канаді говорять між собою чистою українською мовою, не лише в бурсах, але теж на вулиці, в театрі, а навіть на університеті.

Крім курсів для професіоналістів, багато студентів кінчило учительські курси, а це дало Канаді поверх 600 іспитованих учителів. Ріжниця поміж 1910 а 1930 роком величезна майже не до порівняння. Коли в 1910 р. українці не мали ані одного професійного чоловіка (фахівця) в Канаді, то в 1930 р. не було вже більшого міста в Канаді, де не булоби українського медика, дентисти чи адвоката. Крім того декотрі з тих українців, що покінчили університетські студії, не вдоволялися тим, але поглиблювали своє знання на іншому університеті й добували ступень магістра, або студювали іншу ділянку. Звідси часто стрічається тепер серед українців в Канаді абсолювентів з двома чи трьома степенями.

Хоч цей освітний рух прибрав більші розміри вже коло 1910 р., то повної статистики усіх професіоналістів-українців в Злучених Державах Америки і Канади і досі немає. Зусиллями автора цього нарису зібрано на протязі 6 років при допомозі розсиланих квестіонарів (які не все вдоволилися відповіді від заінтересованих) і на підставі приватних інформацій перші дані до такої статистики. Так владжена ліста українських професіоналістів в Америці чи то в Злучених Державах чи в Канаді була друкована в „Свободі“ 9 листопада 1932 р.